

Teritorialnost pri srnjakih

// Nives Pagon

1: V obdobju teritorialnosti srnjaki (*Capreolus capreolus*) intenzivno označujejo teritorije, povečata se nestrpnost med njimi in agresivno vedenje. V tem obdobju tudi lajajo pogostejše kot v preostalem delu leta. Lajanje je takrat v funkciji izražanja teritorialnosti. foto: Janez Papež

Ko se v spomladanskih večerih sprehajamo po travniških in gozdnih poteh, ali pa se v zgodnjih poletnih jutrih želimo nadihati svežega zraka pred odhodom v službo, nemalokrat zaslišimo zamolkel lajež z nasprotnega hriba. Po nekaj značilno zateglih laježih, ki odmevajo med bližnjimi jarki, zaslišimo enak odgovor s sosednjega pobočja. Srnjaki. V tem času to niso le alarmni klici, usmerjeni proti plenilcem. Zdaj označujejo svoj teritorij. Drug drugemu dajejo vedeti, da je tam prostor že zaseden in da vsiljivcev ne bodo trpeli.

Srnjad (*Capreolus capreolus*) je v številnih značilnostih prav posebna vrsta med evropskimi kopitarji. Ena izmed teh posebnosti je prav gotovo fenomen teritorialnosti samcev, ko srnjaki kar polovico leta, pomlad in poletje, preživijo vsak na svojem teritoriju. Meje le-teh vztrajno nadzorujejo in označujejo, morebitne vsiljivce pa tudi preženejo. Naraščajoče število izsledkov znanstvenih raziskav dokazuje, da se teritorialnost srnjakov z več vidikov pomembno razlikuje od teritorialnosti drugih vrst kopitarjev po svetu.

Teritorialnost v funkciji pridobivanja samic za parjenje

Paritvena strategija pri večini vrst sesalcev je mnogoženstvo (poliginija), ko se samec pari z več samicami, vsaka samica pa le z enim samcem. Od več tipov mnogoženstva nas tokrat zanima mnogoženstvo z obrambo virov, kjer si samci zagotovijo dostop do samic za parjenje posredno, to je z branjenjem določenega območja pred drugimi samci. To območje vsebuje kritične vire, ki jih potrebujejo samice (npr. hrano, mesta za poganjanje mladičev) in zajema območja aktivnosti več samic. Tako strategijo teritorijev uporablja tudi srnjad.

Kako srnjaki branijo teritorij

Pod vplivom notranje biološke ure in dejavnikov v okolju se v obdobju teritorialnosti spremeni vedenje srnjakov, kar se kaže v povečanem deležu njihove celodnevne aktivnosti. Teritorialno vedenje vključuje npr. nadzor in označevanje teritorija ter njegovo obrambo z agresivnimi reakcijami v primeru, da se na tem prostoru zadržujejo še drugi srnjaki. Srnjaki pričnejo vzpostavljati svoje teritorije od marca dalje in jih branijo do konca obdobja parjenja, ki pri nas poteka julija in avgusta. V tem procesu se spremeni prostorska struktura populacije. Delež prekrivanja domačih okolišev med sosednjimi srnjaki se namreč od zime naprej vztrajno zmanjšuje, dokler se poletni teritoriji med sosednjimi srnjaki skoraj ne prekrivajo več.

Vonjalno sporazumevanje med samci poteka prek praskanja po tleh s sprednjimi parklji ter drgnjenja z rogovjem in čelom ob grmiščno vegetacijo. S tem puščajo v okolju izločke iz kožnih žlez na čelu in med parklji. Ker pa srnjaki pri tem izbirajo tudi določen tip tal in vegetacije, ima tako označevanje pomen tudi za vidno sporazumevanje. Označevanje teritorija ima sporočilno funkcijo drugim srnjakom, saj lahko po vonju prepoznajo lastnika teritorija in se umaknejo ter s tem izognejo trošenju energije za neposredne spopade. Agresivne reakcije v večini primerov zajemajo razkazovanje in preganjanje, kar pomeni, da so samci sposobni oceniti moč in vpliv nasprotnika na podlagi velikosti njegovega rogovja in statusa dominantnosti oziroma nadrejenosti. Do fizičnega stika med dvema srnjakoma pride redko, navadno le ob srečanju dveh teritorialnih srnjakov.

Niso pa vsi srnjaki v populaciji teritorialni. Čeprav spolno dozori že z dopolnjenim enim letom starosti, jim takrat

2

3

socialna struktura populacije s sistemom teritorialnosti starejših, dominantnih srnjakov preprečuje parjenje. Svoj prvi teritorij so namreč sposobni zavzeti šele med drugim in četrtem letom starosti. Neteritorialni srnjaki se tako kladijo čez precej večja območja, saj je prav proti njim usmerjenih največ agresivnih reakcij s strani teritorialnih srnjakov. Z raziskavami so ugotovili, da so dominantni srnjaki precej bolj agresivni do tistih enoletnikov, ki imajo bolj razvito, večje rogovje. Le-ti so namreč tudi bolj spolno dozoreli kot drugi enoletniki, saj proizvajajo več testosterona in imajo tudi večje testise. S preganjanjem takih teritorialni srnjaki pravzaprav preganjajo tekmece za parjenje. Druga skupina neteritorialnih srnjakov pa so stari osebk, ki v povezavi z majhnim, nazadujočim rogovjem ne morejo več braniti teritorija in postanejo nomadski, torej se premikajo na precej širših območjih.

Strategija »majhno tveganje - majhen dobiček«

Teritorialnost pri srnjakih ima več posebnosti, ki jih ne najdemo pri drugih teritorialnih kopitarjih. Prva je gotovo njihova izrazita zvestoba svojemu prvemu teritoriju. Srnjaki namreč vsako leto vzpostavijo dominantnost na ozemlju, ki se v veliki meri prekriva s teritorijem lanske sezone. Taka strategija ima svoje prednosti, saj srnjaki že od prej poznajo teren, svoje sosedje, razporeditev prehranjevalnih virov in potencialnih paritvenih partneric ter pritisk plenilcev. S tem zmanjšajo tveganje poškodb zaradi manjšega števila spopadov z drugimi srnjaki, zmanjšajo energetske stroške vzdrževanja teritorija, povečajo učinkovitost prehranjevanja, izboljšajo zaznavanje plenilcev in učinkovit pobeg. Zato so teritorialnost pri srnjakih označili kot paritveno strategijo »majhno tveganje - majhen dobiček«, saj posamezen srnjak vложи razmeroma malo v parjenje v posamezni sezoni in se tudi pari z manjšim številom samic, kot to opazamo pri drugih vrstah kopitarjev. Pri slednjih se samice namreč držijo v velikih skupinah in so neposredna »nagrada« za dominantnega samca, pri srnjadi pa ne moremo govoriti o direktni posledičnosti zmage v spopadu in

zagotovitvi samic za parjenje. Teritorialni prostorski sistem namreč vzpostavljajo srnjaki več mesecev pred samim parjenjem, srne se razporejajo posamično v prostoru, poleg tega pa naraščajoče število raziskav kaže, da precej samic v času godnosti odide s svojega stalnega območja in se pari z oddaljenimi srnjaki. Ugotovili so celo, da v neposrednem spopadu med dvema srnjakoma skoraj nikoli ni prišlo do izgube lastništva teritorija. Ta nizki energijski vložek v posamezni sezoni pa je vsekakor uravnotežen z visoko verjetnostjo lastništva istega teritorija v več zaporednih letih oz. kar vse odraslo življenje.

Pred kratkim so strategijo »majhno tveganje - majhen dobiček« potrdili tudi z genetskimi analizami, saj srnjakov razmnoževalni uspeh ni bil toliko odvisen od kakovosti teritorijev kot pa od velikosti le-teh. Strokovnjaki se torej strinjajo, da srnjaki morda sploh ne tekmujejo pretirano za območja s kakovostnimi viri, kar bi lahko razložila dolgoletna zvestoba prvemu teritoriju in majhen vložek v parjenje v posameznem letu. Da je pomembnejša vzpostavitev teritorija kot pa samo parjenje v eni sezoni, potrjujejo tudi raziskave o skupni dnevni aktivnosti srnjakov. V nasprotju s pričakovanji namreč le-ti niso bili najbolj aktivni v obdobju parjenja, temveč več mesecev pred tem - marca in aprila. Srnjaki torej vložijo veliko energije v samo vzpostavitev svojih teritorijev, zatem pa aktivnost znižajo in se s tem izognejo stanju visoke aktivnosti v daljšem časovnem obdobju, kar bi se lahko pokazalo na poslabšanem fizičnem stanju.

Funkcija srnjakove teritorialnosti torej ni popoln monopol nad srnami znotraj teritorija, temveč začrtanje prostora, kjer je srnjak brez velikih energetskih vložkov vedno dominanten, zaradi česar lahko dvori in se pari brez prekinjanja in vmešavanja drugih samcev. ●

2: Mladi, neteritorialni srnjaki niso vezani na natančno določen prostor, saj jih lastniki teritorijev preganjajo. foto: Miha Krofel

3: Preganjanje med srnjakoma se navadno stopnjuje v fizični spopad le, če je razlika v velikosti rogovja med srnjakoma majhna. Kadar sta si srnjaka po velikosti rogovja zelo različna, se srečanje konča z razkazovanjem ali preganjanjem. foto: Janez Papež

LITERATURA

- LINNELL, J. D. C. & ANDERSEN, R. (1998): Territorial fidelity and tenure in roe deer bucks. – *Acta Theriologica* 43: 67-75.
- VANPÉ, C. et al. (2009): Access to mates in a territorial ungulate is determined by the size of a male's territory, but not by its habitat quality. – *Journal of Animal Ecology* 78: 42-51.